

CAPUT VI.
DE
MORBORUM TEMPORIBUS.

I.

Aplicatio termini, temporis morborum, in scholis medicis varia est, atque diversa.

SCHOL.

Vel enim respicit hic terminus decursum morborum generalem, quem breviori aut longiori intervallo absolvent: vel eorundem decursum specialiozem, imo aliquando specialissimum, quem secundum certa tempora, stataque dierum aut horarum intervalla, certis morbis propria, servant; vel denotat certa tempora, quibus, tam respectu subjectorum ægrotantium, quam respectu temporis anni, morbi speciales, familiares atque solennes observantur.

Primo intuitu a tempore, morbis familiari atque solenni, defumitur morborum divisio in chronicos, atque acutos; de quibus, cum in antecedentibus jam dictum fuerit, hic nihil repetimus.

Pariter res sese habet respectu ultimæ considerationis, quo respectu morbi dividuntur in morbos ætatum, aut temporum anni; unde in conspectum veniunt morbi infantiles, seniles, vernaes, æstivi, autumnales, atque hyberni, quibus merito junguntur, vel ad latus ponuntur, morbi æquinoctiales ac solstitiales, qui certa hæc recurrendi aut invadendi tempora, juxta ordinem, ex consuetudine motuum semel inductum, servare solent: de quibus non minus sub capite de morborum differentiis jamjam actum est.

II.

Secunda itaque consideratio temporis morborum strictius nostram presentem tractationem subit.

SCHOL.

Quatenus nimirum morbi decursum suum specialiter, secundum specialia certa que tempora absolvent, aut specialissimis statisque temporibus, respectu periodi, symptomatum, aut eventus, alligantur.

III. Ge-

III.

*Generaliori in hoc genere respectu, Medicis nota existunt morborum tempora, secundum quorum diversitatem, morbi principium, incrementum, status vel *apex* & declinatio, perpenduntur.*

SCHOL.

Hæc morbi tempora ita interpretamur, ut principium, & primum invasionis tempus, nobis idem sit: per augmentum autem intelligimus gradum morbi, successive auctum, ut non modo æger, sed adstantes etiam, haud difficulter agnoscant, morbum adhuc crescere, & gravio-rem fieri: donec ita ad summum quasi gradum proventus, in hoc gradu, quem attingit, constanter sine mutatione, neque in melius, neque in deterius, perseveret, & quasi subsistat, quod statum vocamus, cujus ultimus quasi summusque gradus *apex*, sive apex, dicitur: si tandem morbus post hunc gradum iterum successive decrescat, viresque ægri & reliquæ ipsius actiones iterum restaurari adpareant, morbus in declinatione constitutus esse dicitur.

IV.

Solemnis est hæc generalis temporum morbi divisio omnibus morbis in genere.

SCHOL.

Nullus enim penitus existit morbus, qui sui principium, incrementum, statum, & si curationi Medici obsequatur, declinationem non agnoscat: quamvis enim multi morbi acuti satis breve decurrendi tempus habeant, nihilominus tamen per gradus invadunt, cursumque suum absolvunt.

V.

Omnium vero maxime hæc temporum divisio ac differentia notorie observatur, seque manifestat, in febribus acutis atque continuis, certa periodorum tempora præ reliquis morbis servantibus.

SCHOL.

Notum enim est, hæc febres certo temporis spatio, sive horarum,

Coschwitzii Pathologia.

H

rum,

rum, five dierum, in genere ordinarie alligari. Brevissima illarum esse potest ac solet sic dicta ephemera, quæ, quamvis unico paroxifino absolvatur, eumque una die ad finem perducatur, tamen per horas successiva incrementa capit, & successive iterum decrefcit, postquam aliquot horarum spatio summus ipsius gradus duraverit.

VI.

Ipsa pestis, tanquam febrium acutarum continuarum & malignarum sævissima, haud unico impetu ad summum ascendit fastigium, quin itidem per gradus ab invasione ad ætatem adscendere apud plurimos ægrotantium, observetur.

SCHOL.

Quamquam enim historiæ non deficient, testantes, peste correptos unico quasi momento in terram decidisse, mortuosque fuisse, in quibus antea nihil morborum observatum fuerit; nihilo minus dubitandum est, quin ejusmodi personæ robustiores fuerint, & quamquam ipsæmet aliquid molesti senserint, tamen ex metu, variisque causis moralibus, vel ex desperatione ac temeritate nihil plane conquestæ fuerint, donec morbus naturam ejusque motus in totum superans, tyrannidem in illis exercuerit, easque, illis id nondum putantibus, jugulaverit,

VII.

Paulo longiorem in genere terminum decursus ordinarie agnoscunt febres inflammatorie, internarum partium inflammatiores sequentes, quippe quæ uno septenario ordinarie absolventur.

SCHOL.

Unde constans Medicorum observatio testatur, ægros ejusmodi febribus inflammatoriis laborantes & decumbentes, intra septimum ab invasione diem vel sanari, vel mori, eosque, qui moriuntur, vix terminum septenarii primi attingere, sed die quinto aut sexto perire: id quod in pleuritide vera, & phrenitide præcipue contingit, quippe quæ difficulter in abscessum, facillime autem in sphacelofam corruptionem abeunt.

VIII.

VIII.

De peripneumonia certissimum, compertumque habemus, quod, si debite & methodice tractetur, aut saltem nullo modo turbetur, semper, & quasi sine exceptione, intra septimum diem ad felicem perducatur finem, cum agrorum restitutione.

SCHOL.

Ad turbationum hujus affectus causas referimus merito malum ægri regimen, quo refrigeratione externa aut interna peccatur: sicut ad tractationem ἀμεθόδως susceptam, pertinet debitarum ac legitimarum indicationum neglectio, aut præpostera applicatio. Quod si itaque ex alterutro capite hic morbus turbetur, tunc utique restitutio ægri intra dictum terminum non succedit, sed vel æger intra illum moritur; vel, si tempestive adhuc error commissus emendetur, morbus facilius in longius tempus protrahitur, atque ad undecimum, vel plane decimum quartum diem extenditur.

IX.

Reliquæ acutarum, sive benigna, sive maligna, (exceptis pestilentialibus, quæ quartum vel septimum diem vix transcendunt) ordinariè tribus septenariis cursum suum absolvunt.

SCHOL.

Primo enim septenario principium & incrementum, secundo status, & tertio declinatio absolvitur atque comprehenditur. Ubi tamen fundamenti loco monemus, numerationem dierum apud Medicos in hisce casibus ac morbis non institui modo vulgari, secundum dies mensium; sed Medicos initium computationis instituire a prima invasionis morbi hora, quocunque diei aut noctis tempore illa demum fuerit, & ab hoc termino semper viginti quatuor horas pro uno die habere.

X.

Ad specialissima morborum tempora pertinent partim tempora critica, in genere acutis familiaria: partim illa, quæ

aliquibus acutorum, respectu certorum phaenomenorum aut symptomatum, plane propria existunt.

SCHOL.

Ratione criticorum temporum atque dierum, in genere est notandum, ordinarie numerum hic septenarium observari, cum semifeptenario: unde septenarii dies criticorum, semifeptenarii autem indicatoriorum titulum obtinent, eam ob rationem, quod septimo die ordinarie ea sequatur crisis, aut lysis morbi, de qua semifeptenarius dies, proxime antecedens, aliquod indicium suppeditavit atque praemisit.

Ita v.g. haemorrhagiae narium, die septimo aut decimo quarto sperandae aut successurae, indicium saepe est, si die morbi quarto aut undecimo, oculi rubentes apparent, cum capitis doloribus, aut aliquot sanguinis guttae stillare incipiunt: sicuti delirii subsecuturi, aut imminentis indicium ac prognosin praebet, si praeter spem indicata haemorrhagia emanat, & non succedat, in vigore manente febre.

Et huc quoque spectat canon ille Hippocratis: acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur, & qui tunc non judicantur, judicantur vigesimo primo: & Sect. Aph. 2. Aph. 24. Septimorum quartus est index. Alterius septimanae octavus est initium. Notandus vero undecimus; is enim quartus est alterius septimanae. Notandus rursus decimus septimus: hic enim quartus quidem a decimo quarto, septimus vero ab undecimo.

XI.

Specialissima morborum tempora, quae aliquibus saltem morborum acutorum, respectu certorum phaenomenorum, competunt, non minus equidem sunt critica, atque in genere cum mox antecedentibus coincidunt, verum ratione circumstantiarum hic singularem considerationem subeunt: sunt autem morbi exanthematici praecipue, in quibus haec observantur.

SCHOL.

Ita petechiales maculae septimum ordinarie morbi diem, proprium

prium eruptionis terminum agnoscunt, atque ad decimum quartum durant, antequam plane iterum evanescent; nisi forsan epidemica aliqua aëris constitutio aliquando, & quidem rarius, contrarium producat, ut tardius circa decimum quartum prorumpant: in quo casu etiam contingit, ut univèrsa febris, non septenario tertio, sed quarto demum, vel secundum Hippocratem, trigésimo demum die absolvatur & terminetur.

Si autem, excepto hoc casu, maculæ petechiales, vel ante, vel post septimum erumpunt, prius turbationem & nimiam moruum naturæ exacerbationem, posterius autem motuum languorem, viriumque defectum testatur, & utrumque funestum eventum minatur: maxime omnium autem sextus dies in hoc negotio suspectum ab omni ævo se reddidit, unde in genere medicorum cohors ipsi tyranni titulum imposuit, cum constanter observaverint, omnes ejusmodi excretiones, quæ critico die fieri debent, si sexto contingant, semper funestum sortiri eventum.

XII.

De morbillis atque variolis notum est, certum ipsis ac destinatum esse eruptionis tempus.

SCHOL.

Dies nempe quartus est, quo semper & ordinarie, si legitime decurrunt, efflorescere incipiunt; ubi morbilli ab hoc termino ad undecimum usque continuare solent, ac deinde successive evanescent, ut ægri circa decimum quartum ordinarie restituti appareant.

Variolæ autem, postquam die quarto eruperunt, efflorescentiam ordinarie usque ad sextum continuant, & ad septimum usque incrementum capiunt; quo factò a septimo ad undecimum successive maturescunt, & circa hunc terminum pedetentim rumpuntur, ita, ut circa decimum quartum maximam partem ad minimum desiccata existant, ægrisque orthostadium iterum concedant.

XIII.

Respectu purpuræ miliaris non semper adeo firma, certaque tempora determinari possunt.

SCHOL.

Quotidiana enim experientia testatur, quod, quamvis quandoque

& satis frequenter, die septimo morbi prorumpat, nec non ad alterum septenarium duret, nihilominus æque frequenter, modo citius, modo tardius, neque præcise criticis diebus, prorumpat, & haud raro durationis terminum satis longum servet, aut licet evanescat, facillime tamen de novo prorumpat, ita ut non semper aliquid certi de illa supponi queat.

XIV.

Nec minus peripneumonia, præter ea, quæ jam notavimus, specialissimis temporibus gaudet.

SCHOL.

Dictum quidem fuit in antecedentibus, quod unius septenarii termino ordinarie absolvatur, si legitime succedat atque tractetur: sciendum tamen, hunc quoque adfectum certis ac specialissimis temporibus gaudere; licet enim generalis decursus periodus termino septenario absolvatur, tamen materiæ suppuratio atque excretio speciales terminos habet, unde notum esse debet, maturationem ipsius materiæ inclusæ intra tertium diem absolvi, eoque excretionem sputi cruenti incipere, hancque die tertio, quarto, & quinto maximopere durare, ubi iterum minuitur, circa septimum penitus evanescit, sensusque pruritus in læsionis loco, cum tussis cessatione, morbi absoluti indicium præbet.

XV.

Hæc dicta temporum morborum legitima consideratio maximi usus existit in medicina practica.

SCHOL.

Quapropter omnia dicta morborum tempora bene perspecta habere debet Medicus, eorumque notitiam in singulis ejusmodi morbis attente adplicare, ne ex illorum inscitia, aut neglectione, methodo medendi perversa, quidquam pervertat, motus naturæ turbet, novos, eosque inconvenientes motus provocet, & ita ægrum in gravissimum vitæ periculum conjiciat, sed potius adhibita debita attentione, omnia impedimenta felicitis successus removeat, & ita sinistram successum pro viribus præoccupet.